

Київський університет імені Бориса Грінченка

УДК 821.161.2-3.09 (437.6) Яцканин І.Ю.

ТАЛАБІРЧУК ОКСАНА ЮРІЇВНА

ПРОЗА ІВАНА ЯЦКАНИНА: ПРОБЛЕМАТИКА, ПОЕТИКА

10.01.01 – українська література

Автореферат дисертації на здобуття
наукового ступеня кандидата філологічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному вищому навчальному закладі «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Барчан Валентина Володимирівна,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»,
завідувач кафедри української літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
Гальчук Оксана Василівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри світової літератури;

кандидат філологічних наук, доцент
Поляруш Ніна Степанівна,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
завідувач кафедри української літератури.

Захист відбудеться «21» вересня 2016 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.133.03 в Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-Б.

Автореферат розісланий «12» серпня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.В. Кудряшова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю наукового осмислення українського літературного процесу за межами України, що сприятиме поглибленню цілісної концепції розвитку національної літератури. Органічною складовою белетристики залишається українська проза Словаччини (переважно на землях Пряшівщини), до сьогодні ще мало відома вітчизняному читацькому загалу й науковцям.

Останні три десятиліття серед провідних письменників Пряшівщини виокремлюється постать Івана Яцканина – прозаїка, публіциста, головного редактора літературно-мистецького та публіцистичного журналу «Дукля» і дитячого журналу «Веселка», перекладача, голови Спілки українських письменників Словаччини та члена Національної спілки письменників України; лауреата численних літературних премій, кавалера ордена «За заслуги» III ступеня. Художній доробок митця презентує специфіку української літератури Словаччини та дає цінний матеріал для розуміння розвитку сучасного національного літературного процесу. І. Яцканин – носій мистецьких традицій, що у XX столітті представлені художніми творами його земляків Ю. Бачі, Є. Бісс, І. Галайди, С. Ганущина, В. Дацея, А. Куська, Л. Мольнар, І. Прокіпчака, Й. Шелепця, М. Шмайди та ін.

Художній світ прози письменника став предметом аналізу літературознавців Словаччини Ю. Бачі, В. Гарянски, Я. Джоганика, Ф. Ковача, В. Конопельця, С. Макари, М. Неврлого, М. Романа, а також України – О. Вертія, О. Ігнатович, Р. Кухарука, Т. Ліхтей, П. Осадчука, Д. Павличка, Т. Салиги, Д. Федаки, С. Федаки. Однак донині відсутнє системне й цілісне дослідження доробку І. Яцканина, тому осмислення творчого набутку митця видається вчасним і необхідним, що й зумовлює актуальність запропонованої дисертаційної роботи **«Проза Івана Яцканина: проблематика, поетика»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у ДВНЗ «Ужгородський національний університет» у рамках тематики, над якою працює кафедра української літератури («Шляхи оновлення української літератури в її історичному розвитку»). Тема дисертації затверджена на засіданні Бюро наукової ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та художня література» при Інституті літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України (протокол № 2 від 5 травня 2011 року), затверджена та уточнена на засіданні Вченої ради ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 5 від 23 червня 2011 року; протокол № 4 від 21 квітня 2016 року).

Мета дисертаційної роботи полягає в дослідженні проблематики та поетики прози І. Яцканина. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- проаналізувати культурно-історичні передумови розвитку української прози Словаччини 80-х рр. XX ст. – 10-х рр. XXI ст.;
- дослідити еволюцію художнього мислення прозаїка та розкрити аспекти його літературознавчої, перекладацької та редакторської діяльності;

- з'ясувати особливості рецепції творів письменника в критиці й літературознавстві;
- розкрити роль духовних констант рідного простору в контексті проблеми самоідентифікації у белетристиці митця;
- осмислити екзистенційно-антропологічні шукання І. Яцканина;
- простежити стильову специфіку художньої творчості письменника.

Об'єкт дослідження: збірки малої прози І. Яцканина «Місце проживання» (1987), «Усе залишиш» (1990), «Тіні й шрами» (1994), «Втеча» (1995), «Дерев'яний смуток» (1997), «...як збиті пси» (1998), «Вернісаж» (2000), «В усьому винні чоловіки» (2004), «Чорний ящик зрілої дами» (2009), «Втеча без вороття» (2010), «Задуха» (2013), «Пора вузеньких вулиць» (2013) та повість «Ангел над містом» (2001).

Допоміжними матеріалами є літературознавчі й критичні статті, перекладацький набуток та опубліковані інтерв'ю з письменником.

Предмет дослідження: проблематика та поетика прози І. Яцканина.

Методологічною і теоретичною базою дисертації стали літературознавчі праці з теорії літератури та поетики художнього твору (Е. Бальбурова, І. Денисюка, Е. Джанджакової, І. Качуровського, М. Кодака, С. Кржижанівського, Ю. Кузнецова, В. Марка, А. Нямцу, В. Пахаренка, О. Січкара, В. Фащенко та ін.). Важливим теоретичним підґрунтям дослідження є публікації, присвячені проблемі ідентичності (С. Андрусів, О. Веретюк, М. Гримич, М. Козловця, А. Нагорного, М. Наєнка, А. Санченко, Ентоні Д. Сміта, М. Сополіги, В. Ярошенка), роботи з ментальності, міфології та етнопсихології (М. Ващак, В. Войтовича, В. Жайворонка, О. Кульчицького, Б. Савчука, В. Яніва), дослідження з психології (М. Боришевського, М. Савчина, Л. Скаковської) та екзистенційної психології (І. Ялома). У дисертації також використано праці українських (В. Горського, С. Кримського, Ф. Потушняка) та російських (М. Бердяєва) філософів, дослідження з філософської антропології (Н. Хамітова), ідеї та положення філософів-екзистенціалістів (А. Камю, Ж.-П. Сартра, М. Гайдеггера, К. Ясперса), психоаналітиків (З. Фрейда, Е. Фромма, К.-Г. Юнга).

Методи дослідження. У роботі послуговуємося загальнонауковими методами аналізу, синтезу, систематизації й узагальнення матеріалу. Основними для аналізу художнього доробку І. Яцканина стали *проблемно-тематичний* та *естетичний* методи дослідження (літературні твори розглянуто як художній феномен). Завдяки *культурно-історичному* методу творчість письменника представлена в історичному, культурному та літературному контексті. Використання елементів *біографічного* методу дозволило простежити зв'язок творів із життєвим шляхом та світоглядом письменника. На засадах *порівняльного* методу зіставлено особливості характеротворення та функціонування героїв у різних творах прозаїка та світоглядно близьких до нього авторів. З метою глибшого висвітлення особливостей художнього світу митця використано елементи *психологічного й філософського* підходів до аналізу творів.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації *вперше* здійснено спробу комплексного дослідження творчого доробку І. Яцканина; запропоновано періодизацію художньої творчості письменника; проаналізовано проблему

самоідентифікації та духовних констант рідного простору в белетристиці митця; піддано аналізу художнє втілення екзистенційних мотивів самотності, втечі, смерті та кохання; розглянуто новелу «Графік смерті» крізь призму психоаналітичного підходу; простежено стильові домінанти творчого почерку письменника як неореаліста, виділено поглиблений психологізм як складову поетики авторського індивідуального стилю. *Набуло подальшого розвитку питання періодизації української прози Словаччини 80-х рр. XX ст. – 10-х рр. XXI ст.; систематизовано й розгорнуто науковий аналіз художніх текстів автора.*

Практичне значення роботи полягає в тому, що здійснене дослідження творчості І. Яцканина доповнить уявлення про специфіку українського літературного процесу Словаччини кінця XX – початку XXI ст., увиразнить концепцію розвитку національного письменства. Результати роботи можуть бути використані у викладанні курсів «Історія сучасної української літератури» та інших нормативних курсів з історії та теорії української літератури другої половини XX – початку XXI ст. у вищих навчальних закладах, при підготовці спецкурсів і спецсемінарів із проблем сучасної української прози, при укладанні підручників та навчальних посібників, фахових видань довідкового характеру, а також при написанні курсових, бакалаврських та магістерських робіт.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть становити основу для подальшого опрацювання проблем сучасного україномовного літературного процесу Словаччини як складової частини загальноукраїнської літератури.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри української літератури ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Основні результати роботи викладено в доповідях, виголошених на наукових конференціях різного рівня, зокрема *міжнародних*: «Українська література в загальноєвропейському контексті» (Ужгород, 2011); II Міжнародній науково-практичній конференції «Слов'янська культура та писемність: минуле та сучасність» (Ужгород, 2012); XII Міжнародній науковій конференції молодих учених (Київ, 2013); «Тарас Шевченко – володар у царстві духа» (Ужгород, 2014); Міжнародній науковій конференції молодих учених «Весняний вітер (Tavaszi Szél, Spring Wind)» (Угорщина, м. Дебрецен, 2014); «Ідентичність, пам'ять, історія» молодих науковців-літературознавців (Угорщина, м. Будапешт, 2014); «Словакістика в Україні», присвяченій 20-літтю словацького відділення УжНУ (Ужгород, 2014); а також на Всеукраїнській науковій конференції «Творчість І. Чендея та П. Скунця в українському літературному контексті», присвяченій 90-річчю від дня народження Івана Чендея та 70-річчю від дня народження Петра Скунця (Ужгород, 2012) та щорічних підсумкових наукових конференціях професорсько-викладацького складу УжНУ (2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016).

Публікації. Основні положення дисертації викладені в 14 одноосібних публікаціях, 9 з яких надруковано у фахових виданнях України, 5 – у закордонних виданнях, з яких 2 – у закордонному науковому періодичному інтернет-виданні.

Структура дисертації зумовлена її основною метою та завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів із підрозділами, висновків і списку

використаних джерел (215 позицій). Повний обсяг тексту дисертації – 198 сторінок, з них – 179 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, окреслено стан її опрацювання в науковій літературі, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет роботи, аргументовано методологічну й теоретичну базу дослідження, сформульовано наукову новизну, практичне значення дисертації, подано відомості про апробацію й публікації результатів дослідження, його структуру.

У першому розділі – **«Творчість Івана Яцканина в контексті українського літературного простору Словаччини кінця ХХ – початку ХХІ століття»** – простежено культурно-історичні передумови розвитку сучасної української прози Словаччини, виокремлено основні її риси та специфіку творення; здійснено огляд художнього набутку письменника, а також його літературознавчої, редакторсько-журналістської праці та перекладацької творчості; осмислено літературно-критичну рецепцію його белетристики.

Підрозділ 1.1. – *«Культурно-історичні передумови розвитку української прози Словаччини на межі ХХ століть»* – присвячений з'ясуванню особливостей розвитку української літератури Словаччини другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Окреслено місце І. Яцканина в літературному контексті доби, виокремлено характерні риси творчості письменника.

Український літературний процес Східної Словаччини аналізували відомі науковці – О. Мишанич, Ю. Бача та М. Роман, пропонуючи різні періодизації. Однак їх дослідження завершуються початком 90-х рр. минулого століття і таким чином не охоплюють літературного життя наступних десятиліть. Тому, зважаючи на стан розвитку сучасної української літератури Словаччини, вважаємо за доцільне виокремити новий період з 80-х рр. ХХ ст. по 10-і рр. ХХІ ст. У його межах виділити два підперіоди: 80-і й 90-і роки ХХ ст. та від кінця 90-х рр. по 10-і рр. ХХІ ст.

У роботі відзначаємо, що на розвиток української прози Словаччини останнього періоду вплинули культурно-історичні події попередніх десятиліть, зокрема т. зв. період «нормалізації», під час якого багато українських літераторів зазнали жорсткої критики. Певні позитивні зрушення пов'язані з процесом перебудови, саме у 80-х рр. дебютують прозаїки І. Яцканин, Ю. Панько, Н. Вархол, а також повертаються імена репресованих письменників: Ю. Бачі, Є. Бісс, В. Даця, М. Шмайди та ін. Це значно пожвавило український літературний процес, на який, у певній мірі, впливали тенденції розвитку материкової літератури.

Водночас простежуються відмінності в розвитку української прози Словаччини 90-х рр. ХХ ст. – 10-х рр. ХХІ ст. та України. Якщо домінуючим світоглядно-мистецьким напрямом від початку 90-х рр. в українській материковій літературі стає постмодернізм, значного розвитку набувають жанри масової літератури, що знаходить вияв і в мові творів, то українська проза Словаччини поєднує нові літературні віяння з певною законсервованістю у збереженні тем і

проблем, що були характерні для цієї літератури протягом тривалого часу: генетична пам'ять, національна ідентичність, духовний зв'язок людини із землею, традиціями, а також філософська самозаглибленість. Проза пряшівчан, чільним представником якої є і І. Яцканин, відрізняється прагненням плекати рідну материнську мову, зберігати її літературні норми.

Таким чином, українська література Словаччини розвивалася в силовому полі культурно-історичних подій, вбираючи нові тенденції материкового літературного процесу, зберігаючи традиції власного духовного простору та витворюючи самобутнє національне письменство. Його репрезентантом є І. Яцканин, у прозі якого художньо осмислені актуальні проблеми, ситуації із життя українців сучасної Словаччини.

У підрозділі 1.2. – *«Творча особистість І. Яцканина: письменницька, літературознавча, перекладацька та редакторська діяльність»* – систематизовано різні вияви творчого таланту митця, осмислення яких дало змогу пізнати світоглядні засади автора.

У підпункті 1.2.1. – *«Художня проза І. Яцканина як вияв творчої індивідуальності митця»* – охарактеризовано творчі засади таланту письменника.

Творче обличчя І. Яцканина найповніше проявилось в художній прозі, яку можна означити як проза «сільського спрямування». Цей тематичний вектор зумовлений селянським корінням автора, його намаганням мовно й національно самоідентифікуватися. Домінуючим жанром є оповідання та новела. Автор дебютував у збірнику українських письменників Словаччини «Молоде вино» (1982), а перша збірка «Місце проживання» побачила світ у Пряшеві. У центрі художнього світу митця постало село, домівка, що для героїв асоціюється з рідним простором, а відповідно, й гармонійним життям. Утрата його спричиняє внутрішній дискомфорт, життєві драми персонажів. Увага письменника зосереджена на зображенні героя, котрий, будучи носієм селянської психології, намагається вкоренитися в місті. Це зумовлює драматизм змін у психології людини, котра не в змозі пристосуватися до нових умов життя, відійти від прадавніх патріархальних звичок.

Водночас авторська увага сфокусована й на психології представників старшого покоління селян, що залишаються самотніми у своїх оселях, намагаючись зберегти батьківські настанови та усталений предками спосіб життя. Ця проблематика визначальна й для збірок «Усе залишиш», «Тіні й шрами», «Втеча» та збірки вибраного «Дерев'яний смуток». Прикметним у творчій еволюції І. Яцканина є той факт, що осмислення проблем, пов'язаних із психологією селянина, набуває філософського заглиблення («Тіні й шрами»). Письменник торкається екзистенційної проблеми пошуку людиною себе.

Як наслідок обмеженої можливості самореалізації в середовищі міста, герої І. Яцканина сподіваються втекти від суєти життя. Проте шляхи, якими автор провадить своїх героїв, дають розуміння, що цілющою для них буде лише одна втеча – втеча із полісу і вороття до своїх витоків. Отже, у прозі «сільського спрямування» набувають актуальності екзистенційні мотиви самотності, втечі, кохання, смерті.

Вихід книги «...як збиті пси» засвідчує початок другого етапу творчості І. Яцканина. Він позначений поглибленням психологізму, зосередженням уваги на художній деталі, показом боротьби протилежних сил у душі людини. Тематично твори письменника і далі спрямовані до зображення селян, які стали мешканцями міста й переживають певну психологічну розчахненість. З'являється новий аспект зображення людських взаємин, а саме між чоловіком і жінкою («Чорний ящик зрілої дами»). Тут письменник уперше заглибився у складність стосунків між закоханими, розкриваючи їх дисонанси та обопільне розчарування в любові. Тож, пошук ідеалу, гармонійних взаємин у житті героїв, як правило, завершується непорозумінням і згасанням почуттів.

Розширення жанрового, проблемно-тематичного спектру художнього мислення автора засвідчує повість «Ангел над містом» (2001). На ідейно-тематичному рівні твір споріднений з малою прозою митця й акумулює в собі провідну тему творчості – пошук у хаосі світу моделі самототожності, яка пов'язана з національною ідентичністю.

Індивідуальність творчого обличчя письменника виявляється і в творах для дітей «Наталка вже не плаче» (1988), «Чарівний рюкзак» (2006), «Мій дід Робінзон» (2013, Ужгород-Київ), які засвідчують розуміння дитячої психології, вміння вибудувати поведінкові моделі і, звичайно, акцентують на важливості рідної мови для підростаючого покоління.

Таким чином, художня проза І. Яцканина репрезентує його як митця, що глибоко й уважно обсервує дійсність, втілюючи її пульсуючі проблеми у відповідну жанрово-стильову форму. Його проза звернена до актуальних духовних, філософських та морально-етичних викликів 80-х рр. ХХ ст. – 10-х рр. ХХІ ст., які, відповідно, найбільше хвилюють митця. Художній доробок письменника становить два періоди: перший окреслює еволюцію автора від побутової прози «сільського спрямування» до осмислення ним екзистенційних мотивів самотності, втечі, смерті та кохання. Другий вказує на філософське розуміння письменником проблеми вкоріненості людини в рідний простір, що накладає відбиток на її долю і в професійній сфері, а головне, у можливості налагодження гармонійних стосунків з протилежною статтю. Проблемно-тематичний спектр, поглиблений психологізм, увага до художньої деталі, ліричний струмінь засвідчують неореалістичний спосіб художнього мислення І. Яцканина.

Підрозділ 1.2.2. – «І. Яцканин – літературознавець, перекладач та редактор» – присвячений розглядові вагомої сфери творчої діяльності митця.

І. Яцканин – автор численних літературно-критичних та публіцистичних статей, у яких увага зосереджена перш за все на питаннях української літератури, українсько-словацьких та словацько-українських взаєминах у царині перекладу, на теоретичних засадах художнього перекладу, рецепції української літератури словацьким та чеським читацьким середовищем.

Серед літературознавчих студій І. Яцканина значна кількість рецензій-відгуків на нові видання творів або перекладів письменників, які дослідник розглядає переважно в контексті літератури відповідного часу. Рецензії автора покликані насамперед повідомляти про появу нового естетичного явища,

ознайомити з твором, наблизити його до читачів, зацікавити їх. У полі зору митця висвітлення діяльності видатних постатей минулого і сьогодення, зокрема низка статей присвячена Шевченкіані словацькою та чеською. Він також інформує громадськість про літературно-культурні заходи, які відбуваються в Україні з нагоди вшанування видатних українських особистостей. 17 його літературознавчих студій, у яких простежуються вагомні аспекти українсько-словацько-чеських літературних взаємозв'язків у сфері перекладу, були об'єднані в окрему книгу «Діалог літератур (Пряшів, 2007).

Письменник багато уваги приділяє проблемам перекладу художньої літератури словацькою та українською. Різні аспекти дослідження українсько-словацьких літературних зв'язків спостерігаємо в статтях «Над одним перекладом» (1978), «Діалог двох культур» (1989), «Більше творчості і відповідальності» (1989), «Українська література на сторінках часопису “Елан”» (1995) та ін., у яких простежено стан поширення та вивчення материкової української літератури в Словаччині.

Поряд із аналізом перекладів творів українських письменників словацькою мовою чимало праць присвячено перекладам чеською. Статті «Чеське зацікавлення М. Хвильовим» (2002), «Від класики по сучасність» (2002), «Письменники «Розстріляного відродження» на сторінках чеської преси» (2002), «Євген Маланюк по-чеськи» (2004), «Чеське зацікавлення українською літературою» (2007) відображають процес поширення української літератури в Чехії, вирізняються інформативністю та професійним аналізом досліджуваного явища.

Предметом зацікавлення І. Яцканина є й проблеми перекладу дитячої літератури, оскільки він переконаний, що література для дітей та молоді не менш вартісна, ніж література для дорослого читача.

У дослідженнях перекладів письменник наголошує на таких аспектах, як важливість зіставлення перекладу з оригіналом, відповідальність перекладача за точність і якість перекладу тощо. Структура рецензій зумовлена авторською метою та завданнями: одні стислі, відповідно вони покликані презентувати перекладне видання; інші – ширші, з детальним аналізом стилістичного, мовного опрацювання перекладу, з конкретними прикладами, які ілюструють вдалі зразки або, навпаки, невправності.

Творча практика І. Яцканина представлена і його власними перекладами. Твори українських авторів словацькою та словацьких українською мовами з'являються з-під пера митця на шпальтах літературної періодики Словаччини та України, й окремими книгами. Словацькою мовою у перекладі І. Яцканина з'явилися українські народні казки, оповідання С. Ганущина. Окремою збіркою під назвою «Mesačný úsmev» вийшли оповідання В. Домонтовича, Миколи Хвильового, О. Кобилянської, Г. Косинки, Б. Лепкого, Л. Мосендза, В. Підмогильного, Ф. Потушняка та В. Винниченка.

І. Яцканин здійснив упорядкування та переклад українською антології сучасного словацького оповідання «Полегшуючі обставини» (1994) та антології словацької малої прози «Таїна» (2011), що дає змогу українському читачеві пізнати літературу сусіднього народу.

Важливою віхою діяльності І. Яцканина є його редакторська праця. Як головний редактор літературно-мистецького та публіцистичного журналу «Дукля» (з 1990 року), він надзвичайно вимогливо ставиться до естетичного оформлення часопису, добору матеріалів і, таким чином, ефективно репрезентує кращі зразки творів різних художніх жанрів та літературно-критичних студій.

Отже, літературознавча, перекладацька та редакторська діяльність І. Яцканина свідчить про увагу до актуальних проблем у сфері національної літератури, до перекладу як способу міжкультурної комунікації, розширення сфери впливу українського слова, інтеграції духовної національної культури в європейський естетичний простір.

У підрозділі 1.3. – *«Творчість І. Яцканина як об'єкт літературно-критичної думки»* – здійснено аналіз літературознавчих досліджень художнього доробку письменника.

Систематизовано основні здобутки літературно-критичного дискурсу, присвяченого вивченню художнього доробку митця. Наявні праці мають переважно оглядовий характер, тобто анонсують вихід збірок чи творів. Увага дослідників прикута перш за все до тематичного спектра прози, її жанрової та наративної специфіки.

Дослідники кваліфікують прозу І. Яцканина як рустикальну, що розкриває проблеми селянського життя (Т. Салига, Ф. Ковач, Ю. Бача, О. Мишанич, Д. Федака, М. Роман, М. Кухарук та ін.). Відзначаючи пріоритет селянської тематики, О. Мишанич, В. Конопелець, Д. Федака переконані, що джерелом творчості письменника виступає оточення, середовище, в якому він виріс та перебуває. Літературознавці відзначають типологічну спорідненість малої прози І. Яцканина з творами таких закарпатських письменників, як Ф. Потушняк, Ю. Станинець, І. Чендей, В. Басараб, а також наголошують на глибшому літературному впливі на нього творів М. Коцюбинського, Миколи Хвильового, О. Гончара, В. Дрозда та ін. Аналіз дає підстави констатувати особливу типологічну спорідненість прози І. Яцканина з творчим доробком І. Чендея, яких зближувало не лише особисте знайомство, а й духовна єдність.

Критичний дискурс засвідчив, що простір творів прозаїка не обмежується селом, рустикальна тематика більше притаманна першому етапу його творчості. Уже в окремих творах збірок «Усе залишиш» та «Тіні й шрами», а пізніше в оповіданнях книг «...як збиті пси», «Вернісаж», «Чорний ящик зрілої дами», «В усьому винні чоловіки» та повісті «Ангел над містом» простежується увага до екзистенційної проблематики, осмислення феномена міського мешканця, людини самотньої та вразливої. Опозиційна модель села й міста для творчості І. Яцканина характерна в контексті явища маргіналізації. У прозі автора маргінальний тип особистості характеризується як культурно-трансформаційний, тобто людина не в змозі адаптуватися до соціокультурних змін у суспільстві.

Стосовно стильової домінанти письменника думки дослідників загалом однимірні. М. Роман підкреслює помітний у творчості письменника стильовий синкретизм, зокрема виразні елементи поезики реалізму, експресіонізму, імпресіонізму та романтичного стилю. Д. Павличко вважає письменника

реалістом, але з домішкою імпресіонізму. Я. Джоганик, поряд з реалізмом, помічає й впливи постмодернізму та магічного реалізму. Р. Кухарук вважає, що митець проходить шлях від народного реалізму до модерну.

Тож наявний літературознавчий дискурс свідчить, що твори І. Яцканина стали предметом дослідження як у Словаччині, так і в Україні. Проте, зазначимо, критична рецепція сучасників прозаїка, викликана першим враженням, спрямована здебільшого на виявлення найбільш прикметних ознак його творчості. У полі зору дослідників тематичне коло, виразні стильові домінанти, що постають як констатація факту, без поглибленого аналізу художніх явищ, зокрема і в контексті загальноукраїнського літературного процесу.

Другий розділ роботи – **«Материк духовності в художньому осмисленні Івана Яцканина»** – присвячений аналізу значущих для художнього світу письменника проблем духовного зв'язку особистості з рідним простором, з пам'яттю роду, носіями якої постають перш за все батьки та старші члени родини. Простежується розкриття проблеми пошуку ідентичності й підкреслюється, що усвідомлення самототожності приходить через тісну взаємодію зі світом, який прагне підкорити людину собі, своїм законам, нівелюючи її особистісні потреби духовного зростання.

У підрозділі 2.1. – *«Духовні константи рідного простору в прозі митця»* – проаналізовано образи землі, обійстя (з його атрибутами: речові предмети, рослинність), дому (з деталями внутрішнього інтер'єру). Вони не просто матеріальні об'єкти – це носії зв'язку з енергетикою роду, мають притягальну дію, виступають окремим життєпростором, що мислиться персонажами як власний світ із центром – хатою.

Ключова проблема творів полягає в осягненні рідного простору як духовної категорії існування людини. В основі прози І. Яцканина лежать притаманні українському етносу архетипальні поняття, найважливіші з яких – земля та дім. Земля постає духовною константою, особливим топосом, у якому існує тісний зв'язок із предками, природою, а відтак із землею – міфологічною матір'ю-годувальницею. У ставленні героїв до землі як духовної субстанції вбачаємо типологічну спорідненість із творами І. Чендея, зокрема простежується подібність між образом Михайла Пригари з роману «Птахи полишають гнізда» І. Чендея та образами батька з оповідання «Земелька», старого Сливчака з твору «Копали студню», молодшого брата з оповідання «Коріння» та старого Климека з твору «Шуміли берести». Цих персонажів поєднує прив'язаність до землі, бажання охороняти той рідний простір, у якому вони виростили, який зберігає не тільки їхню пам'ять, а й пам'ять їхнього роду. Вони прагнуть підтримувати традиційний, національно ідентифікований спосіб життя і передати це світовідчуття наступному поколінню.

Важливим об'єктом художньої предметності у творах письменника є хата, яка завжди присутня в душі й свідомості героїв. Образ дому вказує не лише на місце проживання людини, але й визначає духовні константи малої батьківщини, виступає складником психологічної характеристики героя і пов'язаний з його буттям. Показовим у цьому плані є оповідання «У долині воронячих вічок», де зображено ситуацію, важливу для окремої людини, коли вона сперечається сама з

собою, врівноважуючи таким чином емоції й розум перед вибором: залишити дім чи позбутися його.

У художньому світі українського письменника Словаччини духовні константи рідного простору виступають також символічною ланкою зв'язку між батьками й дітьми («Такий простий день», «Ох, ті селюки», «І довжникам нашим...», «Родинне свято» та ін.). Об'єднує ці твори концептуальний образ матері, який формує в них особливу духовну атмосферу.

Через ставлення людини до місця свого народження, до батьків, членів родини та односельців виявляється міра духовної єдності з рідним топосом, а відтак із родовим корінням. Для художнього світу митця важливим є збереження цього зв'язку. У прозі постають чотири типи героїв, що демонструють таким чином різні моделі ставлення до рідного топосу: 1) герої, які живуть у ньому й не хочуть його залишати; 2) які його покинули і не шкодують про це; 3) які повертаються додому, коли мають негаразди; 4) які бажають повернутися в минуле, а саме в емоційно стабільну пору свого життя — дитинство, юність. Для першого типу духовно важливою субстанцією є земля та хата. Герої другого типу відчужені від рідної землі, вони здатні облаштувати свій життєвий простір у місті. Натомість для третього й четвертого типів важливіші атрибути рідного простору (сад, город та ін.) та присутність матері, тобто зв'язок з батьками. Зазнавши життєвих незгод, вони шукають притулку вдома, але простір надає сили тільки тоді, коли він оживлений, одухотворений присутністю матері.

Аналіз засвідчив, що письменник зосереджений на феномені рідного простору, матеріальному й духовному світі, що формує психологічну ауру людини, визначає стан її буття. Автор зображує звичайних людей у повсякденності, заглиблюється у внутрішній світ персонажа для осмислення та пізнання його сутності. При цьому одним з основних елементів образної системи твору в прозаїка виступає художня деталь.

У підрозділі 2.2. – *«Проблема самоідентифікації у творах І. Яцканина»* – відзначено актуальність проблеми самоідентифікації та національної ідентичності в сучасності, простежено її вияв у творах прозаїка.

Проблема самоідентифікації в художньому світі письменника тісно пов'язана з проблемою втрати родинного зв'язку та національної ідентичності, що пояснюється потужною асиміляцією українців Словаччини. Вона характерна для типу сільського персонажа, котрий пориває із селом, але не може реалізуватися в місті. Розрив між селом і містом викликає фрустраційні відчуття, адже в місті герої не мають коріння, ґрунту, тому й почуваються невпевнено та відчужено. Можемо твердити, що І. Яцканин продовжив традицію зображення маргінального персонажа в українській літературі, яка в другій половині ХХ ст. в материковій літературі знайшла художнє втілення у творчості Гр. Тютюнника, Є. Гуцала, І. Чендея та ін.

Для героїв прози письменника характерний психологічний стан спустошеності, викликаний переселенням у словацьке місто. Така зміна обертається для них втратою національно ідентифікованого способу життя, адже етнічні українські села більшою мірою зберігали традиції та звичаї предків. Присутність міста відтворена крізь сприйняття його героями. Воно згубно

впливає на внутрішній світ персонажів, породжує душевну дисгармонію людини, яка вже не сільська, але й міською стати не може («Не лякайте лелек», «Errare humanum est», «Мандри у совість», «Мороз ліпше вміє», «Будуй хату, Іване!», «Стежки незаблудні», «Людина з плаката»).

Письменник торкається й проблем розкриття психології містянина, тобто вихідця із села в першому чи другому поколінні, описує його натуру. Хоч поведінка такої особи не надто приваблива, але автор дбає про правдивість зображення («Errare humanum est», «Людина з плаката»).

Персонажі оповідань переживають кризовий стан, детермінований невизначеністю в способі існування. Зміна довкілля та місця мешкання зумовлюють інші можливості для самореалізації, яка вимагає витворення нової системи цінностей. Герої до таких змін не готові, адже сформувати нову світоглядну систему без усвідомлення, у першу чергу, себе (самоідентифікації), а також без опертя на національну ідентичність украй важко. Такий стан породжує внутрішню дисгармонію, вихід із якої кожен шукає осібно.

У підрозділі 2.3. – «*Національні виміри в повісті “Ангел над містом”*» – предметом аналізу стала проблематика повісті, що проступає вже на семантично-символічному рівні заголовка.

У центрі твору внутрішній світ людини-інтелегента, чия життєва доля припала на другу половину й кінець ХХ ст. У колишній Чехословаччині, як загалом і в інших пострадянських країнах, цей історичний період характеризувався складними суспільно-політичними умовами, які безпосередньо впливали на життя і долі людей. Письменник зображає героїв, котрі проходять болісний процес ідентифікації. Спочатку Карол, а згодом його син Олівер приймають пристосовницьку модель поведінки, цілковито руйнуючи при цьому духовний зв'язок зі своїм минулим. Втрата родинного зв'язку, а відтак і національної ідентичності починається з одного покоління і переходить на інше, що, власне, й спостерігається на прикладі Олівера. Батько не виховав у сина відчуття належності до певної спільноти, як і відчуття спільності з певною нацією.

Центральним образом твору є Олівер, а наприкінці з'являється важливий для розуміння ідейного задуму персонаж – Михась, його колега, котрий разом із ним їде в Україну і гине в аварії по дорозі до Києва. Останнім його проханням було відвезти до міста, «над яким літає ангел». Таким чином, кінцівка повісті висвітлює те, що винесено в назву твору.

Повість містить філософсько-символічний підтекст. За зовнішнім, на перший погляд, простим сюжетом простежується прагнення автора досягнути вплив суспільно-політичних перетворень на внутрішній світ людини, збагнути, що є визначальним для людського життя, як віднайти шлях до духовності, а відповідно, й до самого себе. Свідчить про це назва повісті «Ангел над містом», без осмислення якої неможливо зрозуміти суть твору.

Заголовок твору виразно символічний, його концептуальним чинником є слово «ангел». Вважаємо, що назване героєм місто, над яким літає ангел, – Київ, адже саме в Кирилівській церкві (ХІІ ст.) є фреска «Ангел, що звиває небо». Невипадково її репродукція використана в оформленні обкладинки книжки.

Фреска, яку вважають шедевром давньоруського монументального живопису, зображує ангела, котрий із сумом згортає небо в сувій. Припускаємо, що через цей образ автор прагнув передати ідею справжньої цінності життя, адже воно проминальне, і все, що вважалося вартісним у ньому, втрачає своє значення, а залишається лише чистота помислів і душі (бо ж у Біблії зазначено, що ангел згортає небо в сувій, коли буде кінець світу).

З усіх героїв повісті тільки Михась має ім'я, притаманне українській культурі, що свідчить про його національну належність. Тому його прагнення виїхати зі Словаччини в Україну, в місто, над яким літає ангел, розуміється як спроба віднайти свій духовний центр, рідний для нього на ментальному рівні. Інші герої повісті наділені іменами, які не належать до української традиції: Олівер, Карол, Бета, Магда, Вероніка. Вважаємо, що автор не випадково дає Михасеві ім'я Михайло (здаємо й архістратиґа, охоронця Києва), можливо, він і сам є ангелом для Олівера й спрямовує його до духовного джерела.

Тож у повісті «Ангел над містом» проблема національної ідентичності знаходить нове художнє осмислення. Простежується рух до злиття з потужним енергетичним континуумом, витвореним всією українською нацією упродовж свого історичного буття.

Третій розділ дисертації – **«Екзистенційно-антропологічні шукання Івана Яцканина»** присвячений розглядові екзистенційної проблематики в прозі письменника. Досліджено специфіку втілення мотивів самотності, втечі, смерті та кохання. Простежено динаміку внутрішнього світу людини в межевій ситуації, глибинні мотиви її поведінки.

У підрозділі 3.1. – *«Мотив самотності в прозі І. Яцканина»* – проаналізовано органічний для художнього світу письменника мотив самотності. Саме самотність виступає тією екзистенційною категорією, що поєднує усіх Яцканинових персонажів, незалежно від порушеної у творі проблеми.

Авторська увага сфокусована на душевному стані самотніх чоловіків зрілого віку. У цьому вбачаємо перегук І. Яцканина з І. Чендеєм («Гіркий смак пиццавки», «Скрипка», «Коні вмирають вночі», «Душа в маленькому каштані», «Добрим я вже був», «Трамваї гризуть монети», «Кришталіки морозива у місячному сьайві», «Сторож цвинтаря або у розлучення зелені очі», «Втрата пам'яті» та ін.).

Тут постають герої двох типів: чоловіки старшого віку, зазвичай селяни, та чоловіки, що мешкають у місті. Ті, що проживають у селі, перебувають у стані вимушеної самотності, яка зумовлена втратою рідних, розлукою з дітьми і породжує відчуття неповноти прожитого життя, переосмислення цінностей власного існування, болюче прийняття свого віку, коли усвідомлюється неможливість зреалізувати накопичений досвід. В оповіданнях відображено різні екзистенційні стани персонажів: від бажання смерті до спокійного сприйняття буттєвої закономірності.

Для чоловіків, що стали містянами, характерне переживання стану внутрішньоособистісної, екзистенційної самотності. Вона, як психологічний стан, переважно негативна – руйнує душевну рівновагу. Її зумовлює, як правило,

нереалізованість в особистому житті: відсутність кохання та гармонійних взаємин.

Підрозділ 3.2. – *«Мотив утечі у творах митця»* – розкриває другий яскраво виражений екзистенційний мотив творчості письменника – втеча-повернення.

Філософські засади світогляду автора відобразилися у типові персонажа. У новелах «Асфальтовий хлопець», «Відлуння кроків», «Втеча», «Втеча від нескінченності», «У фатальному коловороті» можемо виокремити тип героя, котрий, як правило, намагається втекти від соціуму, від особистих проблем й інколи навіть від життя. Йому притаманні внутрішні переживання, що пов'язані з синдромом «загубленості», він усвідомлює себе поза зв'язками з іншими. Цей стан немає нічого спільного із самозаглибленням та самовдосконаленням, навпаки, це – болісне саморуйнування. Таким чином, герой відчуває себе зайвим, нікому не потрібним, тож у цих творах продовжена тенденція зображення зайвої людини, втомленої від суспільних та особистих проблем, для якої характерним є відчуття екзистенційної порожнечі. Подібна проблематика (туга за втраченим смыслом, проблеми нереалізованої любові, які викликають відчуття внутрішнього вакууму) широко розкривалася і в материковій малій прозі 80-90-х рр. ХХ ст.

Концептуальні основи світобачення автора постають в оповіданні «У фатальному коловороті», в якому відтворено основні риси типу художнього героя, що присутні у всьому творчому доробку письменника, – це екзистенційно самотній чоловік, котрий весь час перебуває в пошуках сенсу власного буття. Визначальним фактором існування для нього є зв'язок із рідним простором і неможливість самореалізації за його межами. Це викликає відчуття порожнечі, невдоволеності, неспокою і скеровує чоловіка до втечі в рідні місця, що вже фактично означає повернення.

Отже, у творах І. Яцканина екзистенційний мотив утечі спрямований на пошук людиною власної екзистенції. Письменник зображує героїв у ситуаціях, коли вони міркують про сенс свого життя, намагаються його підсумувати, осмислити власні вчинки. Віднайдення, відчуття себе – виявляється найважливішим прагненням у їхньому житті. Герої повертаються до минулого, до рідного оточення, проте ці повернення не справджують надій – змінити долю вже не можливо.

У підрозділі 3.3. – *«Художній вияв мотиву смерті в белетристиці письменника»* – розглянуто втілення екзистенціалу смерті у творчості прозаїка.

Мотив смерті осмислений у філософсько-екзистенційному плані як кінцевість індивідуального буття у світі. Він має кілька авторських моделей: смерть як закономірний процес життя людини, т.зв. природна смерть («Задуха», «А де мої вороги?», «Спокій спорожнілого серця», «Категоричний імператив, або інколи плачуть і чоловіки», «Errare humanum est», «Остання зустріч», «Смуток сховався у кутку»); вбивство («Дивная новина...», «Светр з чужих ниток»); самогубство («Асфальтовий хлопець», «Кольорові камінці», «У ліжку небіжчика», «Втеча від нескінченності», «Злодій у довгій нічній жіночій сорочці»); батьковбивство («Графік смерті»).

Складовою частиною екзистенціалу смерті в художньому вияві І. Яцканина виступають суїцидальні мотиви, які призводять до завершеної дії.

Герої-самогубці – переважно люди з травмованими душами, самотники, котрі пережили кризові ситуації й не змогли впоратися з їхніми наслідками. Показовою в цьому плані є новела «Асфальтовий хлопець», у якій знаходимо глибинне осмислення особистості й буття, що виявляється в поєднанні реалістичного зображення з екзистенційним світовідчуттям. Новела написана від першої особи. Відомості про наратора відсутні, однак в уяві читача постає виразний образ чоловіка, що переживає складний психологічний конфлікт, спричинений цілим спектром екзистенційних станів – самотності, страху, зайвості. Гнітить і відчуття сорому, приниження, яке виникло через розлучення з дружиною. Переживання екзистенційної самотності підштовхує до самоаналізу аж до самознищення. Оповідач намагається знайти пояснення свого буття, шукає сенс життя. Сконцентрованість на власних відчуттях і переживаннях призводить до афекту, в стані якого він перетинає межу в потойбіччя.

Самогубство стало своєрідною формою звільнення від буденності, абсурдності, суєти життя і в оповіданнях «У ліжку небіжчика», «Злодій у довгій нічній жіночій сорочці». Автор занурюється в психологію людини, щоб зрозуміти причини суїциду. Відповідно самогубці в його художньому світі – це різні психотипи людей, як правило, носії девіантної поведінки.

У підрозділі 3.4. – *«Тема батьковбивства в художньому просторі І. Яцканина»* – у психоаналітичному ключі проаналізовано новелу «Графік смерті».

У творі письменник втілює відому у світовому письменстві тему батьковбивства, яка своїми коренями сягає міфу про Едіпа. Автор використовує два основні його складники: батьковбивство і самопокарання, з допомогою яких вибудовує власний варіант сюжету та поведінкової моделі персонажа.

Новела є зразком глибоко психологічного письма. Змодельована у формі монологу-сповіді самогубця, вона розкриває внутрішній конфлікт і глибоку душевну драму підлітка, яка призводить до вбивства. Герой твору повторює долю Едіпа, хоча йдеться власне не про інцестуальний зв'язок матері з сином, а про повстання сина проти батька в патріархальній родині, й дія розвивається в трикутнику: батько – мати – дитина. У сюжеті твору присутній образ коханки, котра, на думку матері й сина, є винуватицею їхнього сімейного нещастя. Основний емоційно-експресивний заряд твору зумовлений актом батьковбивства, а довершує сюжетний розвиток самогубство головного героя – сина.

Син вбиває батька у стані афекту, проте покарання за свій вчинок планує свідомо. Тож у творі спостерігаємо витіснення едіпового комплексу, що виявляється у спогадах хлопця, сфокусованих на ключових для його життя епізодах. Простежується кардинальна зміна в підсвідомості оповідача: від любові до батька (коли він був для нього захисником) до витіснення цього почуття образою, а згодом хвилювою ненавистю. Амбівалентне ставлення до батька виливалося в прагнення якнайшвидше подорослішати, аби мати змогу змінити ситуацію. Уже з дитинства оповідач на підсвідомому рівні хотів позбутися його, а разом з ним і неприємних ситуацій, що виникали навколо родини. Свою агресивність хлопець переадресовує на «чужого» – коханку батька, яку він сприймає як перепону, заваду на шляху до щасливого життя.

Останньою краплею в душевних терзаннях хлопця стала випадково побачена сцена батькових пристрастей із чужою жінкою, яка справила на нього приголомшливе враження. Ймовірно, за теорією З. Фрейда, син під впливом побаченого відчув гостру ненависть до батька, як суперника, і ніжність до матері, скривдженої батьковою зрадою, а разом із тим і рішучість, здатність на тверде рішення.

Емоційний лад новели закладений уже в її назві, адже «Графік смерті» виступає головним концептуальним центром оповіді. Щоб покінчити з життям, герой чекає моменту, поки проїде потяг, аби разом з батьком, якого відніс на залізничні колії, вирушити в потойбіччя. Тобто, своє життя хлопець прирівняв до графіка потяга і, згідно з його розпорядком, відійшов у вічність.

Отже, у новелі «Графік смерті» авторська увага прикута до глибинних свідомих і несвідомих порухів, таємниць людської психіки, що стають причиною фатального кінця. Письменник глибоко психологічно розкрив тему батьковбивства, зумів у простому однолінійному сюжеті відтворити складний трагічний конфлікт.

У підрозділі 3.5. – *«Феномен кохання в прозовому дискурсі белетриста»* – простежується вияв екзистенціалу любові в прозі І. Яцканина.

Естетичне осмислення «загадки любові» має місце в кількох творах письменника. Він моделює різні любовні ситуації, показуючи, що навіть взаємне і щасливе кохання може таїти в собі одночасно солодку любов і гірке розчарування («Мед і сіль»), може принести більше болю, ніж радості («Тіні й шрами»), або ж людина може втратити об'єкт любові, а разом з ним і взаємні почуття («Спокуса», «На весіллі не плачуть»). Втрата коханого/коханої не означає, що й почуття того, хто любить, зникають. Нерозділене й нереалізоване кохання залишається в душі людини як тягар нездійсненої любові. У цьому полягає драма взаємостосунків: люди легковажать справжнім почуттям, а, втративши, шкодують за ним усе життя («А, що ви там знаєте про любов...», «Любов по дратах» та ін.). Проте, попри життєвий досвід усього людства, кохання залишається нерозгаданою таємницею. *«Але, що ви знаєте про любов?»*, – запитує один із Яцканинових героїв, і це питання можна вважати одним із ключових у творчості письменника.

В оповіданні «Вернісаж» ідеться про зародження кохання як таємничий, ірраціональний зв'язок, коли різні, ніби випадкові події, зближують двох незнайомих досі людей.

Характерною рисою творів прозаїка про любов є відсутність ідеалу кохання. Тому в пошуках його герої часто помиляються, змінюють партнерів і не знаходять розуміння чи підтримки рідних людей. Такі взаємини становлять основу сюжету в оповіданнях «Мандри за втраченим замком», «Біле простирадло у передсмертному екстазі», «Кажан», «Пора вузеньких вулиць», «Сходи» («Не лякайтесь натюрмортів») та ін. Головною в них постає проблема шукання людиною ідеалу стосунків у коханні як змісту буття.

Тож у художньому осмисленні І. Яцканина феномен кохання втілюється як такий, що містить у собі біль, страждання, трагічну напругу. Любов постає як таємниця, яку неможливо збагнути, вона ірреальна, виходить за межі буденності й скеровує до вічних пошуків високого ідеалу.

У **Висновках** підсумовано й узагальнено основні результати дослідження:

1. На розвиток української прози Словаччини 80-х рр. XX ст. – 10-х рр. XXI ст. значною мірою вплинули як історичні події попередніх десятиліть, зокрема т.зв. період «нормалізації», так і глобалізаційні процеси зламу тисячоліть, внаслідок яких українці Словаччини зазнають асиміляції та поступово забувають культурно-національні традиції предків. Це зумовлює проблематику творів, адже автори в першу чергу дбають про збереження національної ідентичності, а відтак і функціонування української мови, частота вживання якої на теренах Пряшівщини дедалі зменшується. Репрезентантом українського літературного процесу цього періоду є І. Яцканин, без творчої праці якого годі уявити сучасне обличчя україністики Словаччини.

Художня проза письменника розвивалася в руслі прози сільського спрямування. Прозаїк пройшов творчу еволюцію від зображення героя, носія селянської психології, для якого визначальним був духовний зв'язок із рідним простором, із родом, а відтак із національним корінням, до розкриття психологічних колізій у душі містян – вихідців із села в першому чи другому поколінні, та філософського осмислення проблем людського буття. Стильовою домінантою його творчості є неореалізм.

2. Творча особистість І. Яцканина знайшла вияв у літературознавчій діяльності, перекладацькій творчості, а також редакторсько-журналістській праці. Його літературознавчі розвідки висвітлюють здебільшого актуальні питання класичної та сучасної української літератури, українсько-словацьких взаємозв'язків, теорії перекладу тощо. Вагомим внеском у скарбницю національної літератури є художні переклади митця словацькою та українською мовами.

3. Белетристика автора поцінована як словацькими україністами, так і українськими літературознавцями. Наявні дослідження, що позначені ефектом першого враження, розкривають загальні тенденції в прозі письменника, здебільшого анонсують вихід нових збірок. Ідейно-художній спектр і жанрово-композиційна специфіка творів залишаються недостатньо аргументованими.

4. Духовними константами рідного простору, що слугують концептами пам'яті, виступають земля, обійстя, дім. Вони є складником психологічної характеристики героїв та своєрідним мірилом їхньої духовності. Письменник виявляє себе як митець, що любить рідну землю і відчуває зв'язок із пам'яттю роду, де особливе місце належить постаті матері. У цьому контексті творчий доробок І. Яцканина тематично споріднений із прозою І. Чендея, Гр. Тютюнника, Є. Гуцала, з якими його зближує правдоподібне зображення дійсності, наявність прототипів, деталізована оповідна манера.

Митця цікавить маргінальний герой, свідомість якого розчахнена – він не може реалізуватися в просторі міста, бо воно сприймається як чуже (для українців Словаччини воно словацьке), і ще занадто сильний зв'язок із рідним топосом, особливо, якщо живі батьки. Так проявляється проблема ідентифікації, пошуку власного «Я» та життєвої позиції, яку автор розкриває в малій прозі та повісті «Ангел над містом».

5. Зміст творчості прозаїка зорієнтований на осмислення екзистенційно-антропологічних проблем. Автор порушує питання смислу буття, усвідомлення людиною трагічності існування, проте найповніший вияв у його творах знаходять мотиви самотності, втечі, смерті, кохання. Для всіх персонажів визначальним є стан екзистенційної самотності, зумовлений різними життєвими ситуаціями. Внутрішній світ такого героя сповнений відчуттями зайвості, екзистенційної порожнечі, жалю за втраченими почуттями, за нездійсненими бажаннями гармонійних взаємин. Тому часто характерною для нього є потреба втечі, яка означає повернення до рідного простору, що сповнює духовною силою. Смерть виступає межевою ситуацією, яка спонукає героя до усвідомлення смислу буття. Інколи відчуття марноти життя та відчуженість призводять до фатального кінця – самогубства. Прикметно, що й через феномен любові підкреслюється трагізм і самотність буття людини.

6. Для індивідуально-авторської манери письма І. Яцканина характерні філософічність, заглибленість у внутрішній, емоційний світ персонажа, у змалюванні якого він вдається до прийомів психологізму. Ідіостиль митця вирізняє надзвичайна ліричність, увага до художньої деталі. Важливим елементом поезики творів виступають заголовки, які відіграють ключову роль у цілісності сприйняття тексту.

Отже, творчий доробок І. Яцканина займає чільне місце в сучасній українській літературі Словаччини, представляючи її як самобутню гілку українства, а також органічно входить у загальноукраїнський літературний процес, увиразнюючи його ключові тенденції, тому вартий уваги і визнання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Талабірчук О. Творчість Івана Яцканина в рецепції критики / Оксана Талабірчук // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – Випуск 26. – Ужгород, 2011. – С. 139–143.
2. Талабірчук О. Тема самотності в малій прозі І. Чендея та І. Яцканина / Оксана Талабірчук // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – Випуск 28. – Ужгород, 2012. – С. 151–155.
3. Талабірчук О. Літературно-критична творчість Івана Яцканина / Оксана Талабірчук // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць). – Випуск 17. – Ужгород, 2012. – С. 110–115.
4. Талабірчук О. Прийоми психологізму в новелі «Асфальтовий хлопець» Івана Яцканина / Оксана Талабірчук // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – Випуск 1 (29). – Ужгород, 2013. – С. 162–165.
5. Талабірчук О. Художнє осмислення національної ідентичності в малій прозі Івана Яцканина (оповідання «Коріння», «Шуміли берести») / Оксана Талабірчук // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць). – Випуск 18. – Ужгород, 2013. – С. 128–133.
6. Талабірчук О. Поетика заголовку повісті «Ангел над містом» Івана Яцканина / О. Талабірчук // Studia Slovakistica. – Випуск 14: Словакістика в

часовій рефлексії і контактах : зб. наук. ст. – Ужгород: Вид.-во Олександри Гаркуші, 2014. – С. 163–171.

7. Талабірчук О. Проблематика повісті «Ангел над містом» Івана Яцканина / Оксана Талабірчук // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства (Збірник наукових праць). – Випуск 19. – Ужгород, 2014. – С. 170–175.

8. Талабірчук О. Постать Т.Г. Шевченка на сторінках журналу «Дукля» (1990–2013) / Оксана Талабірчук // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – Випуск 1 (31). – Ужгород, 2014. – С. 227–232.

9. Талабірчук О. Тема батьковбивства у новелі «Графік смерті» Івана Яцканина (зі збірки «Тіні й шрами») / Оксана Талабірчук // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. Збірник наукових праць. – Випуск 22. – Київ, 2015. – С. 173–179.

10. Талабірчук О. Особливості вираження ідентичності у прозі Івана Яцканина / Оксана Талабірчук // Язык и культура : [Научный интернет журнал Центра исследования лингвокультурологии и переводоведения Философского факультета Прешовского университета в Прешове] / [Електронне видання]. – № 17–18. – 2014. – Режим доступу до журн. : <http://www.ff.unipo.sk/jak/cislo17-18.html>.

11. Talabirchuk O. A szerelemábrázolás sajátosságai Ivan Jackanin A szűk utcák ideje című novellájában / Oxána Talabirchuk // Tavaszi Szél Konferenciakötet / [Електронне видання]. – Режим доступу: <http://www.dosz.hu/dokumentumok/http://www.dosz.hu/dokumentumfile/TSZ-VI-kotet.pdf>.

12. Талабірчук О. Культурно-історичні тенденції розвитку українського прозового наративу Словаччини 80-х рр. XX ст. – 10-х рр. XXI ст. / Оксана Талабірчук // Язык и культура : [Научный интернет журнал Центра исследования лингвокультурологии и переводоведения Философского факультета Прешовского университета в Прешове] / [Електронне видання]. – № 23–24. – 2015. – Режим доступу до журн. : <http://www.ff.unipo.sk/jak/cislo23-24.html>.

13. Талабірчук О. «А, що ви там знаєте про любов» (Феномен кохання у сприйнятті Івана Яцканина) / Оксана Талабірчук // Дукля. – № 2. – 2015. – С. 51–57.

14. Талабірчук О. «Будуй хату, Іване!» (З нагоди ювілею Івана Яцканина) / Оксана Талабірчук // Дукля. – № 5. – 2015. – С. 47–51.

АНОТАЦІЇ

Талабірчук О. Ю. Проза Івана Яцканина: проблематика, поетика. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2016.

У дисертації вперше в українському літературознавстві здійснюється системне, концептуальне дослідження художнього доробку сучасного українського письменника Словачини І. Яцканина. Уперше осмислено грані його творчої діяльності: письменницьку, літературознавчу, перекладацьку та редакторську. Розглянуто проблемно-тематичний спектр прози митця, що засвідчує рух авторської думки від тем селянського спрямування до проблем екзистенційно-антропологічного виміру. Зокрема проаналізовано духовні константи рідного простору, охарактеризовано проблему самоідентифікації, що тісно переплітається з проблемою втрати родинного зв'язку та національної ідентичності. Уперше розкрито проблематику повісті «Ангел над містом» та простежено поетику її заголовка, а також проаналізовано ключові для художнього світу письменника екзистенціали самотності, втечі, смерті, кохання.

Ключові слова: мала проза, оповідання, новела, переклад, літературна критика, проблема, екзистенціал, художній світ, психологізм, рідний простір, ідентифікація, мотив.

Талабирчук О. Ю. Проза Ивана Яцканина: проблематика, поэтика. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2016.

В диссертации впервые в украинском литературоведении осуществляется системное, концептуальное исследование художественного творчества современного украинского писателя Словакии И. Яцканина. Впервые осмыслено грани его творческой деятельности: писательскую, литературоведческую, переводческую и редакторскую. Рассмотрен проблемно-тематический спектр прозы художника, который свидетельствует о пути авторской мысли от тем деревенской прозы к экзистенциально-антропологическим проблемам. В частности проанализированы духовные константы родного пространства, охарактеризована проблема самоидентификации, которая тесно переплетается с проблемой потери родства и национальной идентичности. Впервые раскрыта проблематика повести «Ангел над містом» и прослежена поэтика заглавия произведения, а также проанализированы ключевые для художественного мира писателя экзистенциалы одиночества, бегства, смерти, любви.

Ключевые слова: малая проза, рассказ, новелла, перевод, литературная критика, проблема, экзистенциал, художественный мир, психологизм, родное пространство, идентификация, мотив.

O. Yu. Talabirchuk. Ivan Yatskanyn's prose: problems, poetics. – Manuscript copyright.

PhD dissertation in Philological sciences, speciality 10.01.01 – Ukrainian literature. – Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2016.

This dissertation is the first one in the Ukrainian literary science that presents a systematic and conceptual research on the literary heritage of Ivan Yatskanyn, a contemporary Ukrainian writer in Slovakia. The author traced cultural and historical backgrounds of Ukrainian prose in Slovakia on the brink of centuries. This paper proposes a periodization of the literary process of the late 80s of the 20th century and 10s of the 21st century.

The thesis comprehends for the first time facets of the writer's creative activity: writer, literary criticist, editor and translator. The writer's ideological orientations, evolution of his creative thinking were reviewed through the prism of genre, problem, thematic, and stylistic particularity of his fiction. The paper accentuates on the author's introduction of rural themes into flash fiction where the main character is the peasant mentality bearer, with the prevalence of spiritual constants of his native area. The major archetypes among them are those of land and houses, relationship with the family and national roots.

The author described for the first time the problem of personal identification in the works written by Ivan Yatskanyn that are closely intertwined with the loss of kinship and national identity. This problem is associated with the type of rural character that carries memories about his native place, therefore his soul is split and his life is in disharmony. The gap between the country and the city causes a sense of frustration since the characters have no roots, so they feel themselves insecure and alienated. In addition, the author of the paper discussed the problems of the novel "Angel over the city" and traced the poetics of its title for the first time too.

In Ivan Yatskanyn's creative evolution the respondent ascertained the writer's visible movement towards philosophical content, absorption into existential and anthropological issues.

It was found that the works of I. Yatskanyn are characterized by peculiar existential attitude in tragic form. The analysis of existential problems in the writer's prose allowed to highlight the key existentials of the writer's loneliness, escape, death and love. In the psychoanalytic key we analysed suicidal motives present in stories. Among the basic dominants of the author's writing style the respondent highlighted its extraordinary lyricism, attention to details, emphasized poetics of neorealism as the dominant of his artistic writing.

The respondent came to the conclusion that I. Yatskanyn's creative heritage takes a place of honour in the modern Ukrainian literature of Slovakia presenting it as a distinct branch of the Ukrainian community. The author also concluded that this creative heritage is an organic part of the Ukrainian literary process and clarifies its key trends and deserves attention and recognition.

Keywords: flash fiction, short stories, novel, translation, literary criticism, problem, existential, artistic world, psychologism, native area, identification, motive.